

İHYA

İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi
International Journal of Islamic Studies

TEFSİR KİTAPLARINDA TAKDİM-TE'HİR İLE İLİŞKİLENDİRİLEN ÂYETLERİN TESPİTİ

DETERMINATION OF THE VERSES ASSOCIATED WITH TAQDIM-TE'HİR IN TAFSİR
BOOKS

Murat SARIGÜL

Dr., Kafkas Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
mrtsgl24@hotmail.com, orcid.org/ 0000-0002-2576-6227
Dr, Kafkas University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Kars, Turkey

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Nisan 2022 / 20 April 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Haziran 2022 / 15 June 2022

Yayın Tarihi / Published: 14 Temmuz 2022 / 14 July 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Güz/ July – Autumn 2022

Cilt / Volume: 8, Sayı / Issue: 2, Sayfa / Pages: 914-936.

Cite as / Atıf: Sarıgül, Murat. “Tefsir Kitaplarında Takdim-Te’hir İle İlişkilendirilen Âyetlerin Tespiti [Determination Of The Verses Associated With Taqdim-Te’hır in Tafsir Books]”. İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi- İhya International of Islamic Studies 8/2 (Temmuz/July 2022), 914-936.

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/pub/ihya>

Öz

Etkileyici üslûplar içinde sözün sunulması, muhatapların dikkatini çekmekte, manasına odaklanmayı kolaylaştırmakta ve onları tesir altında bırakmaktadır. Kur'an'daki bu üslûplardan biri de "taqdîm-te'hîr"dir. Esasında bu edebî üslûp, devrik cümle kullanımına dayanmaktadır. Âyetlerin manası tahlil edilirken doğru anlama dikkat çekmek için tefsirlerde "bu âyette taqdîm-te'hîr mevcuttur" denilerek cümlenin kurallı dizilimi gösterilmektedir. Ne var ki, müfessirler bu hususta ittifak halinde değillerdir. Bazı âyetler için bir tefsir buna işaret ederken diğeri konuya yer vermemektedir. Ya da bazı müfessirler âyetin Kur'an'daki şekliyle anlaşılması gerektiğini düşünmekte, cümlenin farklı bir dizilim ile manalandırılmasını doğru bulmamaktadır. Buda taqdîm-te'hîr ile ilişkilendirilen âyetlerin sayısını etkilemektedir. Benzeri nedenlerle hangi âyetlerde taqdîm-te'hîrin olduğunu sadece bir tefsire bakarak anlamak mümkün görünmemektedir. Bu çalışmada hacimli tefsirler başta olmak üzere sahabeden-günümüze kadar yazılan tefsirler dikkate alınarak, hangi âyetlerin taqdîm-te'hîre konu olduğu sayısal olarak tespit edilmiştir. İlgili âyetlerin surelere göre dağılımı gösterilmiş ve tarihi süreç içinde tefsir kitaplarının bu üslûba yer veriş miktarları grafik eşliğinde sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Tefsir kitapları, Belağî üslûplar, Taqdîm, Te'hîr.

Abstract

The literary styles of the verses of the Qur'an are explained in the tafsir books. Presenting the word in impressive styles attracts the attention of the interlocutors, makes it easier to focus on the meaning and leaves them under influence. One of these Qur'anic styles is "taqdim-te'hîr". This literary style is mainly based on the use of inverted sentences. In order to draw attention to attention to correct understanding while analyzing the meaning of the verses, it is stated in the commentaries that "there is taqdim-te'hîr in this verse" and the regular sequence of the sentence is shown. However, commentators are not in agreement on this issue. For some verses, one commentary points to this, while the other does not. Or, some commentators think that the verse should be understood as it is in the Qur'an, and they do not find it correct to interpret the sentence in a different order. For such reasons, it does not seem possible to understand in which verses there is a taqdim-te'hîr only by looking at one tafsir. In this study, taking into account the tafsirs written from the Companions to the present, especially the voluminous tafsirs, it has been determined numerically which verses are the subject of the taqdim-te'hîr. The distribution of the relevant verses according to the suras has been shown and the amount of use of this style in the tafsir books in the historical process is presented with graphics.

Keywords: Tafsir, tafsir books, rhetorical styles, taqdim, te'hîr.

Extended Abstract

The literary styles of the verses of the Qur'an are explained in the tafsir books. Presenting the word in impressive styles attracts the attention of the interlocutors, makes it easier to focus on the meaning and leaves them under influence. One of these Qur'anic styles is "taqdîm-te'hîr".

In this study, it is aimed to determine how many verses there are in the history of tafsir and in tafsir books that are associated with the taqdîm-te'hîr. As it is known, the order of regular sentences in Turkish is subject, object, complement, and predicate. In Arabic, noun phrases are in the form of mubtada, khabar and other elements; verb sentences also follow a sequence of verbs, perpetrators, mef'uls and other elements. However, these sequences are changing due to reasons such as emphasis in the language. Thus, this change made on sentence elements such as putting some of them forward (takdîm) and leaving some of them after where they should be (te'hîr) is called the 'takdîm-te'hîr' style. Linguists have applied to this style to prove their competence in terms of fluency and their mastery in the art of rhetoric. It is accepted that this style has a beautiful place and a pleasant effect in the hearts. In this direction, it should be noted that the effect of the taqdîm-te'hîr on the sound and rhythm order of the Qur'an that fascinates people is not small.

This style, which is widely used in the Arabic language, has been examined in terms of both grammar and rhetoric. The science of syntax determines only the position and i'rab of taqdîm-te'hîr in the sentence and gives judgements as caiz or wajib for it. The science of rhetoric, on the other hand, advances these determinations taken from the science of syntax and tries to interpret it by associating it with meaning, and to reveal the literary meanings that the morphological changes bring to the phrase.

The famous rhetoric scholar Abdülkâhîr al-Cürçânî (d. 471/1078-79) handled the ancient information on this subject, which was examined more closely together with Sibeveyh (d. 180/796), and classified the taqdîm-te'hîr style into two types. This classification, which was accepted by the scientific circles after him, is as follows: a) Taqdîm made with the intention of te'hîr. b) Taqdîm made without the intention of te'hîr.

Zerkeşî (d. 794/1392) filled an important gap with the detailed information he gave about the reasons for making taqdîm. Some of the main reasons for "Asbabü't-takdîm" can be listed as follows: 1. To encourage, 2. to allocate the expression, 3. to comply with the interval, 4. to ensure the harmony between the wording and the meaning, 5. to comply with the relationship, 6. to emphasize what is presented and to make it feel important, 7. to criticize or glorify what is presented, 8. to frighten and influence the addressee, 9. to warn and to make them hate, 10. the word being in the position of cause, 11. the predominance and multitude, 12. the presentation due to the transition.

It is seen that the commentators are more interested in the part of the taqdîm made without the intention of ta'hîr in the verses they draw attention to. In the taqdîm with the intention of ta'hîr, they drew attention to the wisdom in the reasons for the presentation. When the tafsir books are examined, an opinion or a narration that there is a taqdîm -te'hîr in the verse is mentioned in one work, while another tafsir does not. Or, while some commentators state that there is an taqdîm-te'hîr in the verse and that the meaning of the verse should be understood as follows, another objected to this and argues that the meaning should be understood according to the sequence of the elements in the verse. This situation affects the number of verses that are the subject of taqdîm -te'hîr.

In this research, a total of 364 verses associated with the style of taqdîm-te'hîr have been identified by the commentators, both by choice and transfer, in the sources of tafsir. It should be noted that there may be minor differences in this result. These verses, which are mentioned by the commentators, are included in a total of 73 suras, and such verses are not found in 41 suras.

Both structural reasons such as the multifaceted subject range of the Qur'an and the breadth of its linguistic dimension, as well as relative reasons such as the difference in the personal perspectives of the commentators, have been effective in the formation of different approaches in the taqdim-te'hîr style in many verses.

When we look at the commentaries, it is observed that this subject is not included in the most voluminous narration commentaries such as Tabari-Suyûtî, while it has been determined that the subject is given more place in the commentaries of kalam scholars such as Maturidi and Razi and Andalusian and linguistic scholars such as Qurtubi and Ebu Hayyan. As a matter of fact, Qurtubi was at the forefront in this regard. It has been observed that Vahidi, Begawi and Ibn al-Jawzi, who wrote the works after Tabari, gave a lot of space to the subject in their narration commentaries. In the near-to-day period, Alûsî and Şevkânî have become tafsir scholars who are very interested in the subject of taqdim-ta'hîr. Especially as of the 20th century, it is seen that the commentators of the Egyptian social commentary school, who prioritized the emphasis on the guidance aspect of the Qur'an, gave less space to the subject. In the tafsir of Ibn Ashur, who has a strong linguistic aspect, it has been determined that he concentrates on the reasons for taqdim rather than taqdim-te'hîr. The subject did not find wide coverage in Elmalî either.

With the development of publishing, contemporary tafsir books, which aim to provide the need for reading tafsir books of a large Muslim audience have decreased the tendency towards the subject since they do not deal with detailed topics such as taqdim-te'hîr. However, due to the increasing interest in the relationship between verses, presenting perspectives on the wisdoms in the order of the verses in the sentence is an important development for the future of tafsir.

Giriş

Bu çalışmada tefsir tarihinde ve tefsir kitaplarında takdîm-te'hîr ile ilişkilendirilen ne kadar âyet olduğunu tespit etmek hedeflenmiştir. Fakat bu konuda elde edilen sonuçları daha anlaşılır kılma adına öncelikle takdîm-te'hîr üslubunun yapısına, kısımlarına, sebeplerine ana hatları ile değinilecektir. Ardından hem konunun biraz daha vuzuha kavuşması hem de müfessirlerin âyetleri anlarken farklı görüşlere yönelmelerinde ne tür hususların etkili olduğuna dair bazı îzâh ve örnekler de sunulacaktır. Bu yaklaşım farklılıklarının ayrıntılı olarak tahlili ayrı bir incelemeyi gerekli kılsa da çalışmamız açısından vereceğimiz bu ön bilgiler, araştırma sonuçlarında müfessirler hanesinde oluşan sayısal farklılıkların bazı nedenlerine ışık tutacaktır. Grafikler kısmında sınırlı tutulan izahlar böylece giriş kısmında mütââla edilecektir.

Malum olduğu üzere, Türkçe'deki kurallı cümle sıralaması özne, nesne, tümleç, yüklem şeklindedir. Arapçada ise isim cümleleri, mübtedâ, haber, müteallakları, fiil cümleleri de fiil, fail, mef'uller, müteallaklar ve mütemmimât (hal, temyiz gibi cümleyi tamamlayan diğer öğeler) şeklinde bir sıralama izlenmektedir. Fakat dilde gözetilen vurgulama vb. sebeplerden dolayı bu dizilimler değişmektedir. Böylece kimini öne almak (takdîm), kimini bulunması gereken yerden sonraya bırakmak (te'hîr) şeklinde cümle öğeleri üzerinde yapılan bu değişiklik '*takdîm-te'hîr*' üslûbu diye adlandırılmaktadır.¹ Zerkeşî dilcilerin, fesahat bakımından yetkinliklerini ve söz sanatındaki ustalıklarını ispat etmek üzere bu üsluba başvurduklarını belirtir. Bu üslubun gönüllerde güzel bir yeri ve hoş bir tesirinin olduğunu ifade eder.² Kur'ân'ın insanları büyüleyen ses ve ritim düzeninde takdîm-te'hîrin payı az değildir.

Arap dilinde yaygın kullanılan bu üslûp, hem nahiv hem de belagat ilimleri açısından incelenmiştir. Nahiv ilmi, takdîm-te'hîr'in yalnızca cümledeki konumunu ve i'rabını tespit edip ona caiz ya da vacip şeklinde hükümler verir. Belâgat ilmi ise nahiv ilminden aldığı bu tespitleri ilerletir ve onu anlamla ilişkilendirerek yorumlamaya, şekli değişikliklerin ibareye kazandırdığı edebi anlamları ortaya çıkarmaya çalışır.³

Ünlü belagat âlimi Abdülkâhîr el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) Sibeveyh (ö. 180/796) ile birlikte daha yakından incelenen bu konu hakkındaki kadim malumatı ele alarak, takdîm-te'hîr üslûbunu iki tür olarak tasnif etmiştir. Kendisinden sonra da, ilim çevreleri tarafından kabul gören bu tasnif şu şekildedir:

- a) Te'hîr kastıyla yapılan takdim.
- b) Te'hîr kastı olmaksızın yapılan takdim.⁴

¹ Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Delâil'ü-l İ'câz*, (Kahire: Matba'atü'l-Medenî, 1992), 106-107; Hatip el-Kazvinî, *el-Îzah fî Ulûmi'l-Belâga*, (Beyrut: Dârü İhyâü'l-ulûm, 1993),70; Fazl Hasan Abbas, *el-Belâga Funûnuhâ ve Efnânuhâ*, (Amman: Elehille lin'neşr ve't-tevzi', 2005) I/215.

² Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Ebu'l-Fazl ed-Dimyâtî, (Kahire: Mektebetü dâru'l-Hadis, 2006), 2/233.

³ Ahmed, İbtisâm el-Hamdân, *el-Hazfu ve't-Takdîm ve't-Te'hîr fî Dîvânî'n-Nâbiğâti'z-Zübyânî*, (Dâru Tilâs: Dımaşk, 1992), 19.

⁴ Cürcânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 106.

a) Te'hîr kastıyla yapılan takdîm: Lafız takdîm edilmeden evvel ne tür hüküm ve anlama sahipse takdîm edildikten sonra da aynısına sahip olur.⁵ Mesela, çokça rastlanan “Haber”in “mübteda”ya ya da “meful”ün “fail” veya “fiil”ine takdîm edilmesinde olduğu gibi زيداً نصحتُ “Zeyd’e nasihat ettim.” ve زيداً نصحتُ “Edepli öğrencidir Zeyd.” طالب مهذب زيداً

Müfessirler bu başlık altında değerlendirilebilecek bir konuyu da ele almışlardır. O da bir âyetin farklı surelerde tekraren zikredilirken öğelerin diziliminin değişmesidir. Mesela: Bir âyette⁶ وَالصَّالِحِينَ وَالنَّصِرَى وَالنَّصِرَى ; ya da birinde⁸ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ ; ya da diğesinde⁹ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ şeklinde gelmiştir. Ne var ki bu gibi konular “takdîm-te’hîr” kavramından ziyade takdîm sebeplerine dâhil edilmelidir. Zira anlamda bir değişim olmamaktadır. Bu araştırmadaki konumuz çoğunlukla aşağıda ifade edeceğimiz ikinci kısım ile ilgilidir.

b) Te'hîr kastı olmaksızın yapılan takdîm: Bu tür takdîm yapıldığında öne alınan kelimenin hem hükmü hem de i’rabı değişmektedir. Örneğin mübteda ve haber olmaya ihtimali olan ya da meful ve mübteda olması mümkün iki kelime arasında takdîm-te’hîr yapıldığında bu kelimeler hem irap hem de hüküm yönünden değişmektedirler.¹⁰ Bir örnek verecek olursak, زيدٌ الكاتبُ : “Zeyd Yazardır.” الكاتبُ زيدٌ : “Yazar Zeyddir.” Birinci cümlede Zeyd’in sadece yazar olduğu vurgulanırken, ikincisinde ise bir yazarın olduğu bilinmekte fakat kim olduğu öğrenilmek istenmektedir. Burada cümlelerin hem i’rabı yani mübteda-haber oluşları hem de anlamları değişmiştir. Bu nedenle takdîm-te’hîr denildiğinde, belâgat ilmi açısından *te’hîr kastı olmaksızın yapılan takdîm* ön plandadır.

Takdîm yapma sebepleri hakkında ise Zerkeşi, (ö. 794/1392) verdiği ayrıntılı bilgiler ile önemli bir boşluğu doldurmuştur. “Esbabü’t-takdîm” konusunda temel bazı sebepler şöyle sıralanabilir: **1.** Teşvik etmek, **2.** ifadeyi tahsis etmek, **3.** fasılaya riâyet etmek, **4.** lafız ile mana uyumunu sağlamak, **5.** iştikaka riâyet etmek, **6.** takdîm edileni vurgulamak ve önemini hissettirmek, **7.** takdîm edileni yermek veya yüceltmek, **8.** muhatabı korkutmak ve etkilemek, **9.** sakındırmak ve nefret ettirmek, **10.** lafzın sebep konumunda olması, **11.** galebe ve çokluk, **12.** intikalden dolayı takdîm.¹¹

Müfessirlerin dikkat çektikleri âyetlerde *te’hîr kastı olmaksızın yapılan takdîm* kısmı ile daha çok ilgilendikleri görülmektedir. *Te’hîr kastı ile olan takdîm*de ise takdîm sebeplerindeki hikmetlere dikkat çekmişlerdir. Araştırmada Hz. İbn-i Abbâs’ın (r.a.) مُقَدَّمٌ وَاخْرٌ lafızları ile zikrettiği bu kavram, daha sonra تَأْخِيرٌ وَاخْرٌ ibaresi ile ifade edilir olduğu ve hemen tüm tefsirlerde marife-nekra şeklinde تَأْخِيرٌ وَاخْرٌ ibaresi standart bir kullanıma dönüştüğü müşahade edilmiştir. Bazı müfessirlerce az da olsa قَدَّمٌ وَاخْرٌ fiilleri de tercih edilmiştir. Ne var ki, tefsir kitapları incelendiğinde bir eserde, âyette takdîm-te’hîr olduğuna dair bir görüş ya da nakil zikredilirken, diğer bir tefsir buna yer vermemektedir. Ya

⁵ Cürcânî, *Delâilü’l-İcâz*, 106.

⁶ Bakara 2/62.

⁷ Hac 22/17.

⁸ Al-i İmrân, 3/126.

⁹ Enfâl, 9/10.

¹⁰ Cürcânî, *Delâilü’l-İcâz*, 107.

¹¹ Bk. Zerkeşi, *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, 3/770-819; Ahmet Tekin, *Kur’ân’da Takdîm-Tehir’in Gerekçeleri*, Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi, 1/1 (Haziran, 2017) 30-44.

da kimi müfessirler âyette takdîm-te'hîr olduğunu ve âyetin manasının şöyle anlaşılması gerektiğini ifade ederken bir diğeri buna itiraz etmekte ve mananın âyetteki öğelerin dizilim sırasına göre anlaşılması lazım geldiğini savunmaktadır. Bu konuda *Mefâtihi'l-gayb*'ı örneklem alıp eserden misaller vererek hem tefsirin bu yönüne dikkat çekmek hem de konuyu açıklık kazandırmak istiyoruz.

Kimi âyetlerde takdîm-te'hîr üslûbunun kabul ve reddine dair müfessirlerin görüşleri incelendiğinde, mezhebi yaklaşımları ve Kur'ân'ın mucizevî yönüne bakış açılarındaki farklılık kayda değer bir yer tuttuğu görülmektedir. Nitekim Fahrettin Râzî (ö. 606/1210) şöyle demektedir: “*Şâir, mâna deġişse bile, seci için takdîm-te'hîr yapar. Kur'ân beliġ bir hikmettir. Ondaki mana ve lafız sahihtir, manasız olarak takdîm-te'hîr caiz olamaz*”¹² Kendisi, tefsirinde pek çok âyete dair¹³ takdîm-te'hîr nakilleri verdikten sonra, âyetlerde bu tasarrufa gerek olmadığını belirtmektedir. Zira O'na göre, Kur'ân'nın i'câzı birinci derecede ma'rûf olan ses ve harflerin meydana getirdiği terkipten ibarettir. Tehaddî meselesi de buna bağlıdır. Bu hususta vermeye çalıştığı misaller bu konuyu te'yid eder niteliktedir. Bu görüş aynı zamanda Eş'ârî ekolünün i'câz hakkındaki genel görüşüdür.¹⁴

Mu'tezilî âlimlerden Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) ise Kur'ân'ın i'câzının lafızlarında aranması gerektiği düşüncesine karşı çıkmakta, nazm teorisini ortaya koyduğu *el-Muġnî* adlı eserinde Kur'ân'ın i'câzının manasında olduğunu ve manayı yüklenen şeyin de söz dizimi, üslûp veya kendi tabiriyle “nazm” olduğunu savunmaktadır.¹⁵ Görüldüğü üzere, bu iki yaklaşım farkı, takdîm-te'hîr âyetleri sayısında ve yorumunda bir farklılaşma doğuracaktır. Diğer taraftan özellikle Eş'ârî ve Mutezili âlimler arasındaki farklılıklar takdîm-te'hîr üslûbuna başvurma veya reddetmede etkili olmaktadır. Râzî'nin *Mefâtihi'l-gayb*'ında bunun pek çok örneği görülmektedir ki Âl-i İmrân, 3/178. âyet münasebetiyle kelâmî bir meselede onların delillerini tenkit etmektedir. Mu'tezile'nin âyette bir takdîm-te'hîr olduğu şeklindeki iddialarına: Âyette bir takdîm-tehir olduğunu iddia etmek, âyetin zâhirini terketmektir...¹⁶ şeklinde karşılık verir. Bu ayet bağlamında takdim-te'hirin, kelimî bir konunun temellendirilmesinde istimâl edildiği görülmektedir.

Râzî, mutezilî Kadî Abdülcebbar'ın görüşlerine katıldığı da gözükmemektedir. Razi, Meleklerin Hz. İbrahim (a.s.) gelişi sırasında, eşinin gülmesinin sebebine dair dokuz farklı yorum nakleder. Bunlardan biri de takdîm-te'hîre dayanmaktadır. Fakat Râzî sözünü şöyle tamamlar: “Bil ki bütün bu izâhlar lüzumsuzdur. En doğrusu, birinci görüştür. Kâdî'nin bu izâhı, son derece güzeldir.”¹⁷ Görüldüğü üzere müfessirlerin mezhebi yaklaşımları farklı da olsa takdîm-te'hir konusunda her daim farklı kutuplarda yer almamaktadırlar. Bu durum daha çok temel kelimî tartışmaların dışında kalan konularda kendini göstermektedir.

Razî, Tevbe 9/55. âyeti hakkında: “Mücâhid, Süddî ve Katâde bu âyette takdîm-te'hîr bulunmaktadır demişlerdir.” şeklinde nakil yaptıktan sonra, Kadî Abdülcebbar'ın görüşlerine

¹² Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihi'l-gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1420), 26/232. [... وَأَمَّا الْقُرْآنُ فَجُكْمَةٌ بِالْبَعَّةِ وَالْمَعْنَى فِيهِ صَنْجِيحٌ وَاللَّفْظُ فَصَحِيحٌ فَلَا يُقَدِّمُ وَلَا يُؤَخِّرُ اللَّفْظَ بِلَا مَعْنَى]

¹³ Bazı örnekler için bkz: Bakara, 2/96, 130, 199, 260.

¹⁴ Râzî, *Tefsir-i kebir: Mefâtihi'l-gayb*, çev. Sadık Kılıç vd., (İstanbul: Akçağ Yayınları 1424/2004) 1/47 (mukaddime)

¹⁵ Osman Güman, *Sözdizimi ve Anlambilim, (Delâilu'l-I'câz tercümesi)* İstanbul: Litera yay. 2007) çev. Önsözü 12-13.

¹⁶ Râzî, *Mefâtihi'l-gayb* (trc), 7/229.

¹⁷ Râzî, *Mefâtihi'l-gayb* (trc), 13/71.

yer vermiş ve itiraz etmemiştir. Kadı'nın şu cümlesi konumuz açısından önem arz etmektedir: “Bu güçlüğü gidermek için, âlimler takdîm-te'hîr çaresine başvurdular. Oysa bu çare müşkili halletmez... Bu îzâhı benimsemeleri halinde ise takdîm-te'hîr çaresine ihtiyaçları kalmaz.”¹⁸ Burada Kadı, takdîm-te'hîrin müşkil bir konunun hallinde müfessirlerce kullanılan bir usûl olduğunu açıkça ifade etmektedir. Diğer taraftan bu yaklaşım farkının, takdîm-te'hîr ile ilişkilendirilen ayetlerin sayısını etkileyeceğini bir kez daha belirlemekte yarar vardır.

Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) mezhebi yaklaşımından da bir örnek verecek olursak; “وَمَا وَرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ /Allah ise kullarının kötülüğünü istemez”¹⁹ âyeti, bu şekilde meallendirilebilir olmasına rağmen, Zemahşerî âyette farklı bir vechin olduğunu ve âyetin, “Allah kullarının nankörlük etmesini istemez” şeklinde anlaşılabilceğini aynen “وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ /Allah kullarının küfürde olmalarına razı olmaz”²⁰ âyetinde olduğu gibi anlam verilebileceği görüşündedir.²¹ Burada olumsuz bir cümlede musnedün ileyh olan اللَّهُ lafzının musned konumunda olan وَرِيدُ lafzına takdîm edilmesi bir tahsis gerektirmektedir. Ne var ki Zemahşerî, itikadî olarak şerrin icad ve iradesini Allah Teâlâ'ya nisbet edilmesini doğru bulmadığı için âyetteki takdîmin ve dolayısıyla fiilin Allah'a isnadının doğuracağı manayı tebdil etmeyi, başka âyetlerdeki anlamlardan hareketle ilgili âyete mana vermeyi tercih etmiştir.

Bir konunun anlaşılma şekli nedeniyle de takdîm-te'hîre başvurulabilmektedir. Nisâ, 4/147. âyette şöyle buyrulmaktadır: “مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا /Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niçin azab etsin ki... Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.”²²

Razî bu âyet hakkındaki görüşlere şu şekilde yer vermektedir: “Âyette, şükürün imandan önce gelmesi hususunda üç îzah şekli vardır: 1. Bu ifadede, bir *takdîm-te'hîr* bulunmaktadır. Bu, “Eğer iman eder ve şükrederseniz...” demektir. Çünkü iman, diğer bütün taatlardan önce gelir. 2. Biz, buradaki atıf vavının, tertip (sıra) ifade etmediğini söylersek, böyle bir sual ortadan kalkar. 3. Bunun bir üçüncü îzah da şöyledir: insan kendisine baktığında, yaratılışında ve düzenlenişinde büyük bir nimetin yatmakta olduğunu görür. Böylece de icmâli (genel) bir şükür ile Allah'a şükreder. Sonra kendisine nimet vereni tanıma hususundaki araştırmasını tamamlayınca, O'na iman eder ve tafsilatlı bir şekilde şükreder. Buna göre o genel şükür, imandan önce bulunmuş olur. Bundan dolayı Hak Teâlâ, şükürü imandan önce zikretmiştir.”²³

Bu örnekte görüleceği üzere, Râzî, kendi icâz telakkisi gereği, cümlenin dizilimi doğrultusunda âyeti anlamak mümkünse, takdîm-te'hîre gitmeyi gerekli görmemiştir. 2. görüşte teknik bir çözüm yolu sunmuştur. 3. görüşte ise gâyet manidar bir îzâh yapmıştır. Bizde Râzî'nin izlediği yolun takip edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Öncelikle âyetlerdeki cümle dizilimini kavrama ve anlamada itina gösterip, bunda ısrarcı olmak gerekir. Buna rağmen âyetin sahih olarak anlaşılmasında bir sorun gözüküyorsa, o zaman takdîm-te'hîr üslûbunun kullanılma ihtimalini incelemek en güvenli yol olsa gerektir. Bu örnekte *te'hîr*

¹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (trc), 12/27.

¹⁹ Mü'min 40/31.

²⁰ Zümer 39/7.

²¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, (Beyrut: Darü'l-kitabi'l-Arabî, 1407) 4/165.

²² Nisâ, 4/147.

²³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (trc), 8/386.

kastıyla yapılan takdîm söz konusu olduğu iddia edilmiştir. İ'rab ve manada bir değişme olmasa da öncelik sırasının farklı olması gerektiği söylenmiştir. Bu şekilde takdîm-te'hîre konu edilmeyen pek çok âyet mevcuttur. Fakat kimi müfessirler bu gibi yerlerde takdîm-te'hîr olduğunu iddia etmişlerdir. Bu nedenle çalışmamızda bu şekilde ihtilafa konu âyetleri de sayısal verilere dâhil ettik.

Hüküm âyetlerinde de yer yer takdîm-te'hîr konusu öne çıkmakta ve önem arz etmektedir. “... مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ...” *Bütüün bu paylar- ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır.*”²⁴ âyeti hakkında Râzî yine şu açıklamaları yapmaktadır: “Ali b. Ebî Talib’in (r.a) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: ‘Sizler (Kur’ânda) vasiyeti, borç ifadesinden önce okuyorsunuz. Halbûki Hz. Peygamber (s.a.v) borcu vasiyetten önce yerine getirirdi.’ Hz. Ali’nin (r.a) bu sözünden maksat, takdîmin sadece lafızda ve okumada olduğudur. O’nun maksadı, âyet-i kerimenin, hüküm bakımından vasiyetin borca takdîm edilmesini gerektirdiği şeklinde değildir. Çünkü edat, kesinlikle “tertip” ifade etmez.”²⁵

Bu gibi âyetlerde sünnete müracaat ederek konuyu anlamak elzemdir. Zira Hz. Cabir’in (r.a.) nakline göre hac yaparken “safa” ya yaklaştığında, Allah’ın Resulü, *إِنَّ الصَّافَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ* *الله* âyetini okudu ve üzerine çıktı.²⁶ Şimdi “Allah’ın başladığı ile başlayın” hadisi esas alınarak hareket edilse önce vasiyetten başlamak gerektiği de söylenecekti. Ne var ki, bu konuda Allah’ın muradının borçtan başlamak olduğu sünnetten öğrenilmiş oldu. Burada örnek verdiğimiz her iki âyet de incelediğimiz takdîm-te'hîr konusu içinde değil, *takdîm* (önce ifade edilme) *sebepleri* kapsamında değerlendirilecek mevzulardır. Zira âyetin bu şekilde dizilimi nedeniyle manasının anlaşılmasında farklı anlamlar ortaya çıkmamaktadır. Fakat burada tefsirlerde fikhî bir konu olduğu için dikkat çekilmiştir. İmam Mâtürîdî (ö.333/944) de bu hususa Âl-i İmrân, 3/55. âyetinde Cenâb-ı Hakk’ın Hz. İsa’ya hitaben *إِنِّي مُنَوِّقِيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ* */Seni ben vefat ettirecek ve katıma yükselteceğim...*” buyruğunda, vefatın önce zikredilmesinin, vakianın da aynı sıra ile olduğuna delil olmayacağını ve bir hüküm çıkmayacağını ifade etmiştir. İmam, mütakiben takdîm-te'hîr üslubu hakkında şu hususa dikkat çekmiştir: “Önce zikredilen nice şey vardır ki hükümde sonraya bırakılmıştır. Sonra zikredilen nice şey de hükümde daha öncedir.”²⁷

Bu son örnek ve diğerleri, takdîm-te'hîr konusunun edebi bir üslubu kullanmanın ötesinde, çeşitli görüşlerin savunulmasında delil getirme potansiyeli taşıdığını ve bunun yer yer aktif bir şekilde kullanılan bir yöntem dönüşüğünü gösterir niteliktedir.

Araştırma Yöntemi

Hz. İbn Abbâs (r.a.) nispet edilen *Tenviru'l-mikbâs* adlı tefsirde konunun *mukaddem-muahhar* tabiri ile ele alındığını zamanla bir kavram değişimi yaşandığını ve tabiin

²⁴ Nisâ, 4/11.

²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (trc), 7/397.

²⁶ Ebu'l-Hüseyn b. Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye, 1412/1991. Hac-19; no:1218; Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998, Hac-38, no:862; Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarâbâd, 1344, Tertibü'l-Vudu-94.

²⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Ed. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Mizân Yayınları, 2005-2010), 2/316.

müfessirlerinden başlamak üzere diğer tefsirlerde konunun, *takdîm-te'hîr* lafızları ile ifade edilen standart bir kullanıma kavuştuğu müşahade edilmiştir. Bu çerçevede Şamile programını kullanarak ilk dönemden itibaren tefsir tarihi boyunca öne çıkmış eserler taranmıştır. Neticede hacmi az olan tefsirlerde zikredilen takdîm-te'hîr örneklerinin, hacimli büyük tefsirlerde ifade edilenlerin tekrarı mahiyetinde olduğunu görülünce, istatistiki verilerin niceliğini büyütmemek için aşağıda isimlerini verdiğimiz tefsirler değerlendirme dışında tutuldu. Zira kısa tefsirlerde 10-20 örnek müşahade edilirken, büyük tefsirlerde bu rakamlar 50'nin üzerine çıkmaktaydı.

Taramalarda *takdîm-te'hîr* lafızları marifet ve nekra olarak taratıldı. Görünen sonuçlara tek tek bakılarak konu ile ilgili olmayan anlatımlar toplam sayısal veriden çıkarıldı. Araştırma konumuz âyetler olduğu için çıkan ekran sonuçlarının ilgili tefsirde hangi sayfada olduğunu göstermek yerine, hangi âyetle ilgili olduğunun tespit edilmesi tercih edildi. Böylece daha pratik bir veri seti oluşturulmuş oldu.

Araştırma sonuçlarına dâhil edilen tefsirler, takdîm-te'hîr konusuna en çok yer vermiş olmaları nedeniyle listeye alındı. Sadece en hacimli rivâyet tefsirleri olan Taberî ve Suyûfî'nin tefsirlerindeki durum merak konusu olacağı düşünülerek, az olan sayısal sonuçlar listeye dâhil edildi. İlgili âyetlerin 114 sureye dağılımını göstermek için bir liste tanzim edilerek, müfessirlerin verdikleri âyetler cetvele işlendi. Her satırın sonunda o müfessir adına çıkan sonuçların toplamı yazıldı. Sütunların sonunda ise ilgili sûre ile alakalı kaç farklı âyet takdîm-te'hîre konu olmuşsa bunların toplamı, mükerrer âyetlere dikkat ederek kaydedildi. Bazı âyetlerdeki takdîm-te'hîr iki âyet arasında olduğu söylenmiştir. Listede bu gibi yerleri göstermek için tire (-) işareti konulmuştur.

Araştırmada müfessirlere ait sonuçları iki farklı istatistiğe dönüştürdük. Birinde, sonuçları müfessirlerin vefat tarihlerine göre sıralayarak takdîm-te'hîr konusunun tarihi seyrini görmeyi hedefledik. Diğerinde ise, hangi tefsirin takdîm-te'hîre ne kadar yer verdiğini gösterdik. Sonuç olarak tefsir kitaplarında takdîm-te'hîr ile ilişkilendirilmiş âyetlerin bir listesini yüksek bir isabet yüzdesi ile tespit ettiğimizi düşünüyoruz. Benzeri bir çalışma örneğini tespit edemediğimiz bu araştırmamızın, konu hakkında yapılacak başka incelemelere de zemin teşkil edeceğini umuyoruz.

Araştırma Verilerine Dahil Edilen Tefsirler

1. İbn Abbâs, (ö. 68/687-88) *Tenviru'l-mikbâs*.²⁸
2. Taberî, (ö. 310/923) *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*.²⁹
3. Ebû Mansûr Mâtürîdî, (ö. 333/944) *Te'vilâtü ehli's-sünne*.³⁰
4. Mâverdî, (ö. 450/1058) *en-Nüketü ve'l-'uyûn*.³¹

²⁸ İbn Abbas, *Tenviru'l-mikbâs*, drl. İbrahim el-Firûzâbâdî, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

²⁹ Muhammed b. Cerîr Ebû Cafer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'an*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.

³⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1426/2005.

³¹ Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüketü ve'l-'uyûn*, nşr. Abdu'l-Maksud b. Abdurrahîm, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1412/1992.

5. Vâhidî, (ö. 468/1076) *el-Basîf fî tefsîri 'l-Ḳur'ân*.³²
6. Begavî, (ö. 516/1122) *Me 'âlimü 't-tenzîl*.³³
7. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, (ö. 597/1201) *Zâdü 'l-mesîr*.³⁴
8. Fahrüddin Râzî, (ö. 606/1210) *Mefâtihi 'l-gayb*.³⁵
9. Kurtubî, (ö. 671/1273) *el-Câmi ' li-aḥkâmi 'l-Ḳur'ân*.³⁶
10. Ebû Hayyân, el-Endelûsî, (ö. 745/1344) *el-Bahru 'l-Muhîf fî 't-Tefsîr*.³⁷
11. Celâlüddîn Suyûtî, (ö. 910/1505) *ed-Dürü 'l-Mensûr fî Tefsîri 'l-Me 'sûr*.³⁸
12. Şehabuddin Âlûsî, (ö. 1270/1853) *Rûhu 'l-meânî*.³⁹
13. Şevkânî, (ö. 1250/1834) *Fethü 'l-Kadir*.⁴⁰

İncelenen Fakat Verilere Dahil Edilmeyen Tefsirler

1. Mukâtil b. Süleymân, (ö. 150/767) *Tefsîru Mukâtil*.
2. İbn Ebî Zemenîn, (ö. 399/1009) *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azim*.
3. Zemahşerî, (ö. 538/1144) *Keşşâf*.
4. Beyzâvî, (ö. 685/1286) *Envâru 't-tenzîl*.
5. Neseî, (ö. 710/ 1310) *Medârikü 't-tenzîl*.
6. Hâzin, (ö. 741/1341) *Lübâbü 't-te 'vîl*.
7. İbn Kesîr, (ö.774/1395) *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*.
8. Ebussuûd Efendi, (ö. 982/1574) *İrşâdu 'akli 's-selim*.
9. İsmail Hakkı Bursevî, (ö. 1137/1725), *Rûhu 'l-beyân*.
10. Mustafa Merâgî, (ö.1952) *Tefsîru 'l-Merâgî*.
11. İbn Âşûr, (ö. 1973) *et-Tahrîr ve 't-tenvîr*.
12. Muhammed Ebû Zehre, (ö.1974) *Zehretu 't-tefâsîr*.

³² Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nîsâbüri, *el-Basîf fî tefsîri 'l-Ḳur'ân*, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûdî'l-İslâmiyye, 1430.

³³ Ebû Muhammed Hasan b. Mesûd el-Begavî, *Tefsîru 'l-Begavî: Meâlimü 't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr. Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr, 1989.

³⁴ Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Zâdu 'l-mesîr fî 'ilmi 't-tefîsîr*, thk. Abdurrezak Mehdi, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.

³⁵ Muhammed b. Ömer Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihi 'l-gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420.

³⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi ' li aḥkâmi 'l-Ḳur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş, Kâhire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1964.

³⁷ Muhammed b. Yusuf b. Ali Ebû Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru 'l-Muhîf*. thk. Sıddikî Muhammed Cemîl, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999.

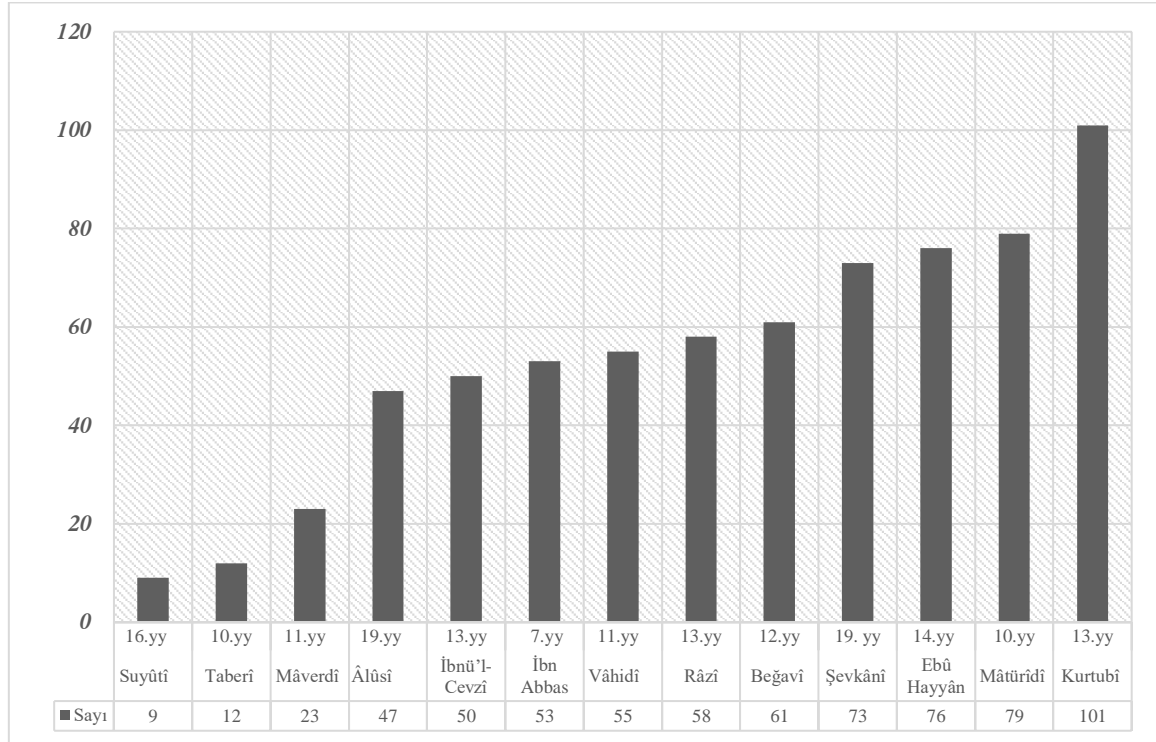
³⁸ Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *ed-Dürü 'l-Mensûr fî Tefsîri 'l-Me 'sûr*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kâhire: Merkezu'l-Buhûs ve'd-Dirasât, 2003.

³⁹ Şehabuddin Mahmud b. Abdillâh el-Âlûsî, *Rûhu 'l-meânî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.

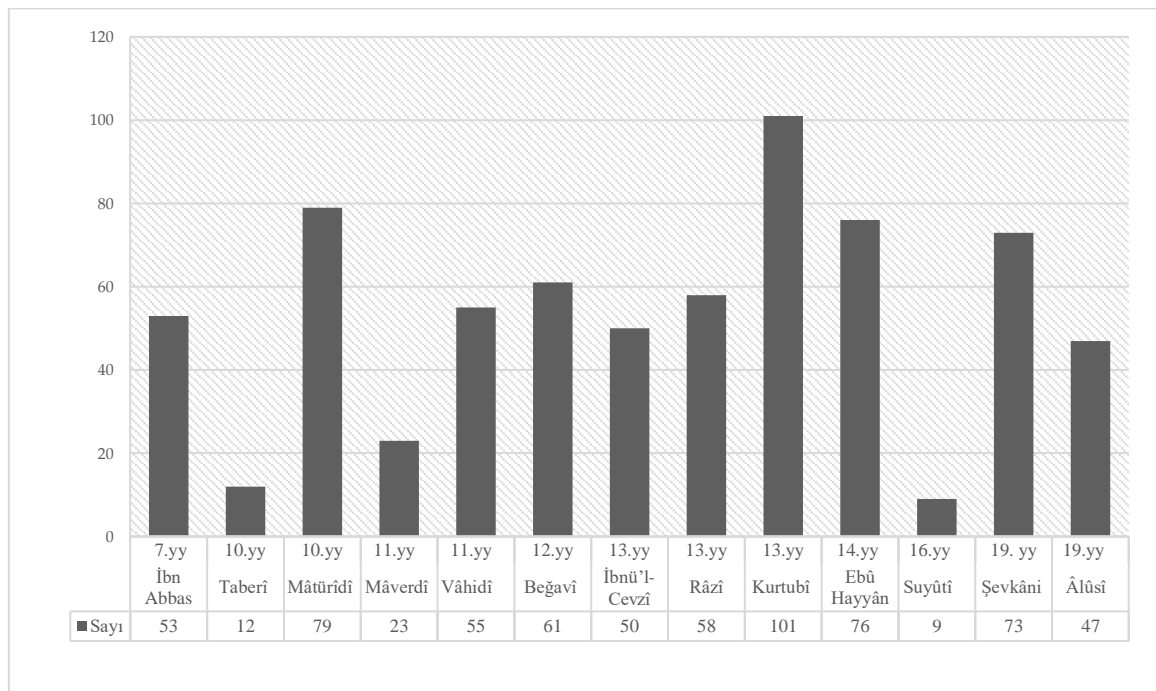
⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethü 'l-kadîr*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.

2. Müfessirlere Ait İstatistikî Sonuçlar

2.1. Müfessirlerin Hakkında Takdîm-Te'hîr Olduğunu Zikrettikleri Âyetlerin, Kendi Tefsirlerindeki Sayısal Durumu

2.2. Müfessirlerin Takdîm-Te'hîr ile İlişkilendirdikleri Âyetlerin Dönemsel Seyri

Çıkan sonuçlara ek olarak genel bazı bakış açıları sunacak olursak, takdim-te'hîr üslubunun belirtilmesi belirli bir yüzyılda yoğunlaşmamaktadır. Müfessirlerin konuya ilgisine göre bir iniş-çıkış gösterdiği anlaşılmaktadır. Takdîm-te'hîr üslûbuna en fazla yer veren müfessirin Kurtubî olduğunu görülmektedir. Bunda tefsirinin rivâyet ve nakillere geniş yer veren bir vasfa sahip olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca bu husus 3. sırada yer alan Ebû Hayyân gibi Endülüslü âlimlerin âyetlerin dilsel yönüne verdikleri önem ile de açıklanabilir. İmam Matürîdî (ö. 333/944) ilk dirâyet tefsirlerinden birinin yazarı olarak, bize takdîm-te'hîre dair ciddi bir aktarımda bulunmuştur. Kendisi âdeti üzere genelde görüş sahiplerinin ismini zikretmeden bilgi vermektedir. Ne var ki, aynı dönemde yaşayan Taberî'ye (ö.310/923) nispetle, erken döneme ait takdîm-te'hîr rivâyetlerine çok daha fazla yer vermiştir. Böylece 'rivâyet' derken ilk akla gelen tefsir olan *Câmiu'l-Beyân*'ın bu yönde eksik kaldığı farkedilmektedir. Nitekim İbn Abbâs'a nispetle derlenen *Tenviru'l-mikbâs*'ta 53 takdîm-te'hîr örneği görülmektedir. Belli başlı âyetlere dair sahâbe, tâbiîn ve pek çok müfessire ait farklı görüşlerin sistematik olarak yer aldığı *en-Nüket ve'l-'uyûn*'da bu sayı 23'tür. Taberî sonrası yazılan diğer rivâyet tefsir yazarları olan Vâhidî, Beğavî ve İbnü'l-Cevzî'nin tefsirlerinde konuya çok fazla yer verdikleri müşahade edilmiştir. İncelenen tefsirler arasında *Mefâtihi'l-gayb*'in özel bir yerinin olduğunu ifade etmek gerekir. Eserde, takdîm-te'hîr konusunun bir üslûp olmaktan öteye geçip mezhebi yaklaşımların îzâhı için isti'mal edilen bir yönteme dönüşümünü gösteren pek çok örnek mevcuttur. Bunlara giriş kısmında değinmiştik. Kadı Abdülcebbar ve Zemahşerî gibi geniş karihaya sahip müelliflere tefsirinde çokça atıf yapan ve Mutezile ile ciddi tartışmalara giren büyük bir dirâyet müfessiri olmasının yansımaları bu konuda da kendini göstermektedir. Süyûtî'nin takdîm-te'hîrde Taberî'yi takip ettiği söylenebilir. Eserin daha çok hadisleri ve bu doğrultuda olan sahabe-tabiîn görüşlerini derlemesi rivâyet azlığında etkili olmuştur. Yakın döneme gelirse dil yönü çok güçlü müfessirlerden olan Alûsî konuya ehemmiyet vermiştir. Şevkânî ile kıyaslısak Alûsî'nin takdîm-te'hîre ait rivâyet ve tercihleri daha az olsa da, takdîm sebeplerini çeşitlendirmede önemli açılımlar yapmaktadır. Nitekim İbn Aşûr da Alûsî gibi daha çok âyetlerin cümle diziliminde takdîm edilen öğelerin öne alınış sebepleri ile ilgilenmiştir. Şevkânî ise mevzunun bu yönüne pek girmemiş fakat ciddi oranda nakil yapmıştır ki 73 bahisle 4. sırada yer almıştır. Sayısal değerlendirmeye almadığımız Zemahşerî, Beydavî ve Nesefî'ye ait tefsirlerde daha çok birinci tür olarak zikrettiğimiz, *te'hîr kastı ile yapılan takdîmlerin hikmetleri üzerinde durulmuştur ki, bunlar manaya çeşitlendirmemektir. İkinci tür olan te'hîr kastı olmaksızın yapılan takdîme dair örneklerin çok fazla olmadığını belirtmek gerekir. Zikrettiğimiz bu hususlar araştırmamızın sayısal tespit yönünün dışında kalması nedeniyle genel bazı yaklaşımlarla yetindik. Bu bağlamda müfessirlerin tutumlarını tespiti için ayrıntılı bir tahlile ihtiyaç olduğunu belirtmek isteriz.*

3. Kendisinde Takdîm-Te'hîr Olduğu İfade Edilen Âyetlerin Sûrelere Göre Dağılımı

3.1. Çizelge

			Fâtiha	Bakara	Âl-İmrân	Nisâ	Maide	Toplam
1	İbn Abbâs	ö. 68/687-88		24,76, 85, 135, 184, 197, 210	19, 55	51, 73, 108, 175	2, 107, 115	16
2	Taberî	ö. 310/923	1, 5	56, 199, 260	55	140	6	8
3	Mâtürîdî	ö.333/944		62, 151, 177, 197, 202, 284	43, 55, 73, 117, 152, 178	24, 73, 83, 175	44, 94	18
4	Mâverdî	ö.450/1058		102, 188	43	153		4
5	Vâhidî	ö.468/1076		18, 25, 65, 66, 85, 130, 163, 197, 199, 217	55, 97, 119, 152, 178	63	44, 69	17
6	Begavî	ö.516/1122	7	62, 65, 66, 85, 130, 196, 197, 260	3-4, 55, 152	73, 147	44, 118	15
7	İbn Cevzî	ö.597/1201		203	3-4, 55, 73,123, 152	25, 83, 153	6, 44, 101	12
8	Râzî	ö.606/1210		96, 126, 130, 140, 210, 219, 260	55, 61, 73, 117, 120, 146, 178, 193	11, 33, 43, 63, 92, 147	41, 44, 101	24
9	Kurtubî	ö.671/1273		55, 96, 102, 130, 151, 188, 214, 220, 265	19, 55, 152, 178, 193	22, 25, 73, 83	6, 44, 69, 101, 118	23
10	Ebû Hayyân	ö.745/1344	1-2, 5	25, 30, 66, 86, 106, 130, 140, 143, 196, 203, 210, 214, 219, 232, 260, 265, 282	8, 19, 30, 43, 45, 55, 166, 178, 198	22, 25, 43, 73, 147, 157	4, 6, 118	38
11	Suyûtî	ö.910/1505				148		1
12	Âlûsî	ö.1270/1853	4	44, 46, 102, 130, 140, 198	43	25, 43, 147	100	11
13	Şevkânî	ö.1250/1834		102, 152, 188, 219	19, 55, 152	73, 147	44, 49, 69	11
Toplam Farklı Âyet			4	46	17	22	12	

3.2. Çizelge

		Enâm	A' râf	Enfâl	Tevbe	Yûnus	Hûd	Yusuf	R' ad	İbrâhîm	Toplam
1	İbn Abbâs	78, 124, 145	32, 172		55, 85		71	24, 98-99, 103	11, 38	51	14
2	Taberî		11						11		1
3	Mâtürîdî	61, 70, 147, 163	32, 54, 94, 179, 187		55, 85		52, 71	11, 42, 59-61		18	17
4	Mâverdî		11, 187	42	5, 55				11		6
5	Vâhidî	123	2, 38, 167, 187	73	101, 117		71	24, 50-53	6, 11		13
6	Begavî	3	11, 79, 160, 187	5	55		71	11, 24, 50-53, 98-99	11, 38	1-2	15
7	İbn Cevzî		4, 187		55		71	11, 24, 98-99	11		8
8	Râzî	3, 123, 125	2, 187		55, 101		71	24	11		10
9	Kurtubî	52, 60, 74, 110, 123, 124	2, 11, 187		55, 62, 101		71, 119	11, 24, 50-53, 98-99	11, 25, 30, 38	1-2, 47	23
10	Ebû Hayyân	22, 124, 144	2, 160	4	55, 62		119	24, 50-53, 98-99	11, 25	1-2	15
11	Suyûtî				55			50-53, 98-99			3
12	Âlûsî		2, 4, 79, 160		55	61	71, 119	24, 50-53, 59-61, 98-99	11, 25	18	15
13	Şevkânî	60, 110, 123	197		55		71	24	2, 11, 25, 30, 38	1-2, 47	14
Toplam Farklı Âyet		16	14	4	6	1	3	9	6	5	

3.3. Çizelge

		Hicr	Nahl	İsra	Kehf	Meryem	Taha	Enbiya	Hac	Müminün	Nûr	Furkân	Şuarâ	Toplam
1	İbn Abbâs			38, 60		2	3			114	27, 35, 43	59		8
2	Taberî					2								
3	Mâtürîdî	66 88	12	52	1-2, 16, 31		1291 31		40	60	27, 43		197	14
4	Mâverîdî						129		43 81					3
5	Vâhidî		35, 51	60	1-2, 60, 61, 62, 63	2								9
6	Begavî		122	38	1-2	2	129	3, 43	5	37	27, 32-33			11
7	İbn Cevzî		43, 44	60	1-2	2	23, 129	37			27, 32-33			11
8	Râzî		51	38, 60	1-2, 25		50, 129	63			15, 35			10
9	Kurtubî		35, 43 44, 60	99	1-2, 38, 44, 96	63	3, 15, 30, 129	3, 37			27, 32- 33, 58			19
10	Ebû Hayyân			36	1-2	46		43, 81	26				75	8
11	Suyûtî	6			1-2		129							3
12	Âlûsî			16	1-2	46		43, 81					75	5
13	Şevkânî		35, 43 44, 51	60 99	1-2, 25, 44	63				43	32-33	43	44	12
Toplam Farklı Âyet		3	8	6	12	3	7	5	5	4	7	2	3	

3.4. Çizelge

		Neml	Kasas	Ankebût	Rûm	Lokmân	Secde	Ahzab	Sebe	Fatır	Yasin	Saffât	Sâd	Zümer	Toplam
1	İbn Abbâs		35					51	24	28					4
2	Taberî				56										1
3	Mâtürîdî	7, 14, 28, 48	35, 84		9, 19, 25, 34, 56					8, 13, 28					14
4	Mâverdî	28			56					27					3
5	Vâhidî	14, 28	35		30		7	8, 53	29	27, 28					10
6	Beğavî	28	35		56					8, 27			2, 26		7
7	İbn Cevzî	28	35		56					27			26, 39, 57	65	7
8	Râzî							53							1
9	Kurtubî		35, 69				23		28	8, 28					6
10	Ebû Hayyân	28, 38			23, 56	34	2, 11			27					8
11	Suyûtî	10	30												2
12	Âlûsî		31			34		53		3, 27					5
13	Şevkânî	14	35		23, 24, 56			26		27			26	65, 74	9
Toplam Farklı Âyet		6	5	0	8	1	4	4	3	6	0	0	4	2	

3.5. Çizelge

		Mümin	Fussilet	Şûrâ	Zuhruf	Duhân	Câsiye	Ahkâf	Muhammed	Fetih	Hucurât	Kâf	Zâriyât	Tûr	Toplam
1	İbn Abbâs	28			45		26	28, 35							5
2	Taberî	35													1
3	Mâtürîdî	60							4, 31				16		4
4	Mâverdî	46	2, 3, 39									19			4
5	Vâhidî					17									1
6	Beğavî			24											1
7	İbn Cevzî			24											1
8	Râzî	10								27					2
9	Kurtubî	19, 85	10, 39	15		17	22, 24	10				19			10
10	Ebû Hayyân			49			24								2
11	Suyûtî														
12	Âlûsî		11				24, 33			26					4
13	Şevkânî	19, 28, 46	10, 39	15, 24	28		24		4, 19						11
Toplam Farklı Âyet		7	5	3	2	1	3	3	3	2	0	1	1	0	

3.6. Çizelge

		Necm	Kamer	Rahmân	Vâkıa	Hadid	Mücâdele	Haşr	Mümtehine	Saff	Cuma	Münafikun	Teğâbûn	Talâk	Toplam
1	İbn Abbâs													8	1
2	Taberî														
3	Mâtürîdî	8, 10	1			20		4, 6		161					7
4	Mâverdî	8						9			11				3
5	Vâhidî						3			24				10	3
6	Beğavî	8, 20												8	3
7	İbn Cevzî	20	1		76			9	1					8	6
8	Râzî	8, 20, 44, 58						9		24				8	7
9	Kurtubî	8, 18, 20	1		86, 87		3		1					8	8
10	Ebû Hayyân	20					3	2							3
11	Suyûtî														
12	Âlûsî	20				20	3	9						8	5
13	Şevkânî	8, 20	1				3							8	5
Toplam Farklı Âyet		6	1	0	3	1	1	4	1	2	1	0	0	2	

3.7. Çizelge

		Tahrîm	Mülk	Kalem	Hakka	Meâric	Nâh	Cin	Müzzemmil	Müddessir	Kıyamet	İnsan	Mürselat	Toplam
1	İbn Abbâs		2							1, 36				2
2	Taberî													
3	Mâtürîdî		20							6				2
4	Mâverdî													
5	Vâhidî								17		13			2
6	Beğavî					4						2		2
7	İbn Cevzî					4								1
8	Râzî					4			17					2
9	Kurtubî				35, 36	4			17					4
10	Ebû Hayyân											1		1
11	Suyûtî													
12	Âlûsî											2		1
13	Şevkânî				35, 36	4						1		4
Toplam Farklı Âyet		0	2	0	2	1	0	0	2	3	1	2	0	

3.8. Çizelge

		Nebe	Naziat	Abese	Tekvir	İnfîâr	Mutaffîfîn	İnşikâk	Büruc	Târık	Ala	Gâşîye	Fecr	Toplam
1	İbn Abbâs													
2	Taberî							1						1
3	Mâtürîdî						2						20	2
4	Mâverdî													
5	Vâhidî													
6	Beğavî		5-6				20		1-4					3
7	İbn Cevzî							1						
8	Râzî							6						1
9	Kurtubî		5-6, 23				4-5	6					4	4
10	Ebû Hayyân		5-6											1
11	Suyûtî													
12	Âlûsî		14											1
13	Şevkânî		5-6					1					6	2
Toplam Farklı Âyet		0	4	0	0	0	4	2	2	0	0	0	3	

3.9. Çizelge

		Beled	Şems	Leyl	Duhâ	İnşirâh	Tin	Alak	Kadir	Beyyine	Zilzâl	Adiyât	Kâria	Tekâsür	Toplam
1	İbn Abbâs		3, 15					15							3
2	Taberî														
3	Mâtürîdî										3, 4				2
4	Mâverdî														
5	Vâhidî														
6	Beğavî		12								3, 4				3
7	İbn Cevzi		12								4, 5, 6				4
8	Râzî							15							1
9	Kurtubî										4, 5, 6				4
10	Ebû Hayyân														
11	Suyûtî														
12	Âlûsî														
13	Şevkânî		1								4, 5, 6				4
Toplam Farklı Âyet		0	4	0	0	0	0	1	0	0	5	0	0	0	

3.10. Çizelge

		Asr	Hümeze	Fil	Kureyş	Mâun	Kevser	Kâfirun	Nasr	Tebbet	İhlâs	Felak	Nâs	Müfessir toplam	
1	İbn Abbâs														
2	Taberî														
3	Mâtürîdî														
4	Mâverdî														
5	Vâhidî														
6	Beğavî										4			1	
7	İbn Cevzî														
8	Râzî														
9	Kurtubî														
10	Ebû Hayyân														
11	Suyûtî														
12	Âlûsî														
13	Şevkânî										4			1	
Toplam Farklı Âyet		0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0		
Tüm sûrelere dair genel toplam (364 âyet)															

Sonuç

Takdîm-te'hîr konusu devrik cümle kullanımına dayanmaktadır. Sözün muhataba etkileyici bir üslûp içinde sunulması amacıyla hemen hemen tüm dillerde tercih edilen takdîm-te'hîr, Kur'ân-ı Kerim'in etkileyici bir yönünü oluşturmaktadır. Abdülkahir Cürcânî'nin a) Te'hîr kastıyla yapılan takdim b) Te'hîr kastı olmaksızın yapılan takdim, olmak üzere yaptığı ikili tasnif yaygınlık kazanmış; nahiv, belagat ve tefsirlerde kullanılmıştır. Müfessirler bu tasnifin genelde ikincisi ile ilgilenmişlerdir. Zira bu kısımda farklı anlamalar gündeme gelmektedir.

Takdîm-te'hîr üslûbu edebi bir kullanım olsa da, Kur'ân-ı Kerim'in çok yönlü ve derinlikli bir anlatıma sahip olması, bir benzerinin getirilmeyeceği hususunda cin ve insanlara meydan okuyan ilahi bir kelim olması nedeniyle, müfessirler onun manalarına fazlasıyla yoğunlaşmışlardır. Bununla birlikte Hem Kur'ân'ın itikadi, ameli, ahlakî, tarihi konu yelpazesinin ve dilsel boyutunun genişliğiyle hayata yön veren bir kitap olması gibi yapısal sebepler hem de müfessirlerin kişisel bakış açılarının farklılığı gibi izafî sebepler pek çok âyette takdim-te'hîr üslûbunda farklı yaklaşımların teşekkül etmesinde etkili olmuştur. Bu, başka bir araştırmamızın konusu olmakla birlikte, araştırmamızda müfessirler hakkında oluşan sayısal sonuçlarımızın farklılığında önemli bir ayırım noktasını oluşturmaktadır.

Bu araştırmada tefsir kaynaklarında gerek tercih gerek nakil olsun müfessirlerce, takdîm-te'hîr üslûbu ile ilişkilendirilen toplam 364 âyet tespit edilmiştir. Bu sonuçta çok küçük farklılıklar olabileceği dikkate alınmalıdır. Müfessirlerce var olduğu zikredilen bu âyetler toplam 73 surede yer alırken, 41 surede ise bu tür âyetlere rastlanmamıştır.

Tefsirler içinde Taberî-Suyûtî gibi en hacimli rivâyet tefsirlerinde bu konuya pek yer verilmediği gözlenirken Matürîdî ve Râzî gibi kelim alimlerinin ve Kurtubi, Ebu Hayyan gibi Endülüslü ve dilcilik yönü güçlü alimlerinin tefsirlerinde konuya daha çok yer verildiği tespit edilmiştir. Nitekim Kurtûbî bu konuda en ön sırada yer almıştır. Taberî sonrası eser kaleme alan Vâhidî, Beğavî ve İbnü'l-Cevzî'nin rivâyet tefsirlerinde konuya çok fazla yer verdikleri müşahade edilmiştir. Günümüze yakın dönemde ise, Alûsî ve Şevkânî'nin takdîm-te'hîr konusuna fazlaca ilgi gösteren müfessirler olmuşlardır. Özellikle 20 yy. itibariyle Kur'ân'ın irşadî yönünün öne çıkarılmasını önceleyen Mısır kaynaklı içtimaî tefsir ekolü müfessirlerinin konuya daha az yer verdiği görülmektedir. Dil yönü güçlü olan İbn Aşur'un tefsirinde, takdîm-te'hîrden ziyade takdîm sebeplerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Konu Elmalî'da da geniş yer bulmamıştır. Basım yayının gelişmesiyle birlikte, geniş müslüman bir kitlenin tefsir kitabı okuma ihtiyacını temin etmeye yönelik muasır tefsir kitapları ise takdîm-te'hîr gibi detay sayılacak konulara pek girmediklerinden mevzuya olan eğilim azalmıştır. Ne var ki âyetler arası münasebet konusuna ilginin artması nedeniyle, cümle içindeki âyetlerin dizilim sırasındaki hikmetlere dair bakış açılarının sunulması tefsirin geleceği açısından önemli bir gelişmedir.

Kaynakça

- Abbas, Fazl Hasan. *el-Belâğa Funûnuhâ ve Efnânuhâ*. Elehille lin'neşr ve't-tevzi', Amman 2005.
- Âlûsî, Şehabuddin Mahmud b. Abdillâh. *Rûhu'l-meânî*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabi, ts.
- Begavî, Ebû Muhammed Hasan b. Mesûd. *Tefsîru'l-Begavî meâlimu't-tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr. 8 Cilt. Riyad: Dâru Tayyibe li'n-Neşr, 1989.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. 10 Cilt. Haydarâbâd, 1344.
- Cürcânî, Abdülkâhir İbn-i Abdirrahmân b. Muhammed. *Delâil'ü-l İ'caz*. thk. Kahire: Matba'atü'l-Medenî, 1992.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Endelûsî. *el-Bahru'l-Muhît*. 10 Cilt. thk. Sıddıkî Muhammed Cemîl, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999.
- Güman, Osman. *Sözdizimi ve Anlambilim, Delâilü'l- İ'caz Tercümesi*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- Hamdân, İbtisâm Ahmed. *el-Hazfu ve't-Takdîm ve't-Te'hîr fî Dîvânî'n-Nâbiğâti'z-Zübânî*. Dımaşk: Dâru Tilâs, 1992.
- İbn Abbâs, *Tenviru'l-mikbâs*. drl. İbrahim el-Fîrûzâbâdî. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec. *Zâdu'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrezak Mehdi. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.
- Kazvinî, el-Hatip. *el-İzah fî Ulûmi'l Belâga*. Beyrut 1993.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li aḥkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş. 20 Cilt. Kâhire: Dâru'l-kütübi'l-Mısıriyye, 1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü ehli's-sünne*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1426/2005; *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 17 cilt. Ed. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Mizân Yayınları, 2005-2010.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed. *en-Nüketü ve'l-'uyûn*. nşr. Abdu'l-Maksud b. Abdurrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1412/1992.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. nşr. M. Fuâd Abdalbâkî, Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye, 1412/1991.
- Râzî, Fahrudin Muhammed b. Ömer. *Mefâtiḥü'l-gayb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1420; *Tefsîr-i kebir: Mefâtiḥü'l-gayb*, çev. Sadık Kılıç vd., 24 Cilt, İstanbul: Akçağ Yayınları 1424/2004.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî. *ed-Dürü'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kâhire: Merkezu'l-Buhûs ve'd- Dirasât, 2003.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali. *Fethü'l-kadîr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1414.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr Ebû Cafer. *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24. Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tekin, Ahmet. "Kur'ân'da Takdîm-Te'hîr'in Gerekçeleri". Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi, 1/1 (Haziran 2017), 30-44.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Basîḥ fî tefsîri'l-Kur'ân*. 25 Cilt, nşr. Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûdi'l-İslâmiyye, 1430.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. es-Seriyyi. *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*. thk. Abdulcelil Abduhu Şelebî, 4 Cilt. Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Muhammed b. Amr. *el-Keşşâf*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-kitabi'l-Arabî, 1407.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü dâru't-türâs, 1957.